

Isabelle Karlsson, Tarja Karlsson Häikiö, Magdalena Malm, Hedvig Ördén *Bildkunnighet och beredskap. Vilken kunskap behövs för att möta desinformation genom bild?* Myndigheten för psykologiskt försvar, Karlstad 2026. Tillgänglig på internet (mfp.se/publikationer/publikationer/2026-01-14-bildkunnighet-och-beredskap), 44 sidor, utan bilder.

Publikationen är en rapport som beställts av Myndigheten för psykologiskt försvar (MPF) av branschorganisation ”Bildkonst Sverige”, ett samarbetsorgan för arrangörer inom bildkonstområdet omfattande ”allt från större konstinstitutioner, kommersiella gallerier, till konsthallar, fria konstaktörer och självorganiserade verksamheter”. Uppdragets syfte anges som ”att bidra till en ökad kapacitet inom det psykologiska försvaret genom att ta fram en rapport om bildkunnighet och dess betydelse för motståndskraft mot desinformation”. Författare är kommunikationsvetaren Isabelle Karlsson, statsvetaren Hedvig Ördén och Tarja Karlsson Häikiö, professor i visuell och materiell kultur på HDK-Valand vid Göteborgs universitet. Som ”ansvarig för framtagandet av rapporten” – oklart dock vad detta innebär – anges Magdalena Malm, generalsekreterare för Bildkonst Sverige.

Innehållet är uppdelat i tre huvudkapitel: ”Forskningsöversikt”, ”Existerande strukturer för utveckling av bildkunnighet i Sverige”, och ”Rekommendationer för förmågehöjning avseende bildkunnighet”. Före dem ligger ”Begreppsöversikt” och ”Inledning”. I den förra ges definitioner av ett antal i rapporten använda termer, till exempel meddelas att ”*gestaltning* beskriver hur en idé eller ett koncept uttrycks i konstnärlig form”, vilket är en ovanlig inskränkning av termens innehåll som uppenbarligen är avsedd att passa författarnas inriktning och argumentation. Bland de begrepp som här *inte* ges någon beskrivning eller definition märks ”desinformation”, som i den följande texten likställs med ”otillbörlig informationspåverkan”, nämligen sådana ”informationsaktiviteter som utländska aktörer riktar mot Sverige och svenska intressen med avsikt att skada oss och påverka våra uppfattningar, beslut eller beteenden”. Var gränsen mellan tillbörlig och otillbörlig påverkan ska dras förblir oklart. Att exempelvis reklam genomgående innehåller bildkompositioner och -element som ur många aspekter kan betraktas som otillbörliga och potentiellt skadliga tas inte

upp. Ordet ”reklam” förekommer i texten en enda gång, detta trots att den politiska reklamens metoder och verktyg i stort sett är desamma som den kommersiellas. Den redan existerande, omfattande forskningen om bildreklam och hur den påverkar oss berörs alltså knappast alls.

I forskningsöversikten utreds på mångordig kanslisvenska mycket som alla redan visste, eller borde ha vetat (åtminstone på MPF), som att desinformation via bildmediet är ytterst effektiv och används allt flitigare både i politiken och hybridkrigföringen (”otillbörlig informationspåverkan”). Innehållet är avsett för politiker och myndigheter men är skrivet som för grundskoleelever utan vare sig kringsyn eller allmänbildning. Som ny forskning presenteras att vi minns bilder bättre än text, eller att text och bild förstärker varandra, förhållanden som redan de gamla grekerna hade alldeles klart för sig. Med stor kraft slår man fast att

Inom visuell propaganda har konsten och konstnärer länge haft en central roll. Historiskt har bildkonstnärer varit viktiga för produktion av exempelvis propagandaaffischer. Vid sidan av nationella medier har konstnärer också spelat en roll i att skapa en nationell medvetenhet hos befolkningen genom en produktion av nationella symboler, från frimärken till sedlar.

Detta är belagt med en referens till propagandan under inbördeskriget i Nigeria på 1960-talet! Inte ett ord om att bland annat just de nämnda genrerna – offentliga monument, porträtt, affischer, mynt, m.m. – studerats med inriktning på just propagandafunktionen av konsthistoriker, historiker, arkeologer m.fl. under åtminstone ett sekel.

Däremot nämns gång på gång vikten av att själv skapa visuellt material, vilket ”är en central kompetens för att stärka samhällets motståndskraft”. Detta utan att det närmare förklaras hur och varför, men av någon anledning betraktar rapportens författare just de konstnärliga högskolornas roll härvidlag som utomordentligt viktig.

Slutsatserna är att alla som sysslar med bild bör få mera pengar och samarbeta mer, särskilt de de konstnärliga högskolorna, vilka sägs redan inneha ”djup kompetens” på relevanta områden. Ämnet konstvetenskap nämns i förbigående en (1) gång, visuella studier nämns tre gånger, och då inte som ett etablerat akademiskt ämne utan som samlingsbegrepp. Ikonografin, den mångvetenskapliga akademiska disciplin som sedan mer är ett sekel ägnas forskning om bildtolkning och bildpåverkan, nämns överhuvud taget inte, och bildsemiotik

verkar vara ett helt okänt begrepp. Ingen av litteraturlistans nästan 150 titlar tar upp den sedan lång tid etablerade akademiska bildforskningen, utan vad som redovisas är den nyaste litteraturen inom rapportförfattarnas egna, skäligen begränsade intresseområden. De ämnen och institutioner som lyfts fram i slutsatserna är, förutom lärarutbildningen och MPF, de konstnärliga högskolorna, bildkonstens och filmens organisationer, Kulturrådet och Sveriges television.

Författarna har förvisso lagt ner ett aktningvärt arbete på sin genomgång men slutresultatet, rapporten, uppvisar dessvärre gapande hål och generande brister i kunskaper vad gäller just bildtolkning och visuell källkritik. Det är uppenbart att de inte sett särskilt långt utöver de egna ämnens horisonter och resultatet visar därför stora och besvärande kunskapsluckor och en iögonfallande snedfördelning ifråga om förslagen på åtgärder och anslag. De konstnärliga utbildningarna ges exempelvis orimligt stort utrymme, trots att visuell källkritik i den mening som här behandlas knappast tidigare ingått i deras utbildning eller forskning. Detta nyvaknade intresse bör naturligtvis uppmuntras, men det är knappast rationellt om det sker på bekostnad av satsningar på de redan sedan länge etablerade ämnen som studerar bildkommunikation och bildpropaganda. Särskilt som dessa, egendomligt nog i dagens ständigt ökande bildflöde, snarast är på väg att strypas genom år efter år av minskade anslag.

Det är naturligtvis bra att bildmediets stora påverkan äntligen börjar tas på allvar; det är egendomligt att det inte skett långt tidigare. Av de med arbete och insyn i utbildningsväsendet förstod de flesta redan snart efter smartphonens introduktion vartåt det barkade. Att det ”krävs interdisciplinär forskning om hur olika former av visuell desinformation används” är ingen nyhet utan har sedan länge stått klart. Likaså att det inte bara behövs kunskaper om teknik (AI), ”utan en bred satsning på bildkunnighet som en demokratisk nyckelkompetens”. Något som rapportens författare ger goda exempel på. Som man frågar får man svar, heter det ofta, och det gäller lika mycket om vem man frågar. Tyvärr har man hos MPF uppenbarligen haft så bristfälliga kunskaper om det man vill ha utrett, att man beställt sin rapport av ett antal personer med synnerligen begränsad överblick av forskningsområdet – och som resultat fått en sorgligt snedvriden partsinlägga. Om det är så här den illasinnade desinformationsaktiviteten ska bemötas ligger Sverige illa till.

Lars Berggren